

- proširivanjem temporaliziranog alokacijskog modela sa shvaćanjem ekosistema (Barbier, Hueting, Norgaard..) te

- zajedničko vođenje ekosistemskih razmišljanja s odgovarajuće prepariranim ekonomskim reprodukcijским modelom (167). Na kraju članka zaključuje se da postoje dvije perspektive u razvijanju analitičkih osnova ekološke ekonomije: istraživačka heuristika (zajednički formalni jezik za modeliranje) i problem diferenciranja skala te nužnost analize sposobnosti ekološki zasnovane regulacije i učenja modernih makroekonomija.

Thomas Dyllick piše o osnovama koncepcije ekološki svjesnog poduzetništva, a Maksimilian Gege i Andreas Damke analiziraju primjer iz tekstilne industrije. Istaknuli bismo još i zanimljiv tekst Gerharda Scherbora (*Pro- und post-materielle Werhaltungen in der Industriegesellschaft*). U modernom društvu još uvijek dominira pro-materijalna slika čovjeka i svijeta koju posreduju institucije. Ona se temelji na tehnološkom i ekonomskom mišljenju, a post-materijalna na sociološkom i psihološkom mišljenju. Niti jedna zasebno ne odgovara ljudskoj biti. Pro-materijalnu sliku treba promatrati kao razvojni stupanj.

Na ovim orijentacijama nastaju i dva životna stila (ponašanja), kako to argumentira i empirijskim istraživanjima. »Između« njih se mogu identificirati još dva ambivalentna tipa ponašanja (životna stila). Post-materijalni stil jest orijentacija na autonomiju, a pro-materijalni na kontroli. (Oba postoje jedan pored drugoga). Što je više izražena orijentacija na autonomiju (i potisnuta orijentacija na kontrolu), to je veća težnja prema socijalnoj i prirodnoj podnošljivosti, a time manja unutar-nja ovisnost od dobara i pozicija.

U trećem odjeljku, *Rasprave*, autori (Hans Mohr, Rolf Kreibich, Kathrin Ankele i Frieder Rubik te Günter Altner) pišu o temi: Što je ekološka proizvodnja? Dok se Mohr pita postoji li uopće ekološka proiz-

vodnja, Kreibich smatra da je ona nužnost. Ankele i Rubik obrađuju tezu o bilanci produkata i ekološkim produktima. Altner smatra da je ekološka proizvodnja moguća ali »beskonačno teška«, jer postoje različiti interesi preživljavanja (225). Postoje tri smjera interesa: prirodni ekosistemi, antropogeni sistemi i ljudski interesi prema samokoristi. Altner ukratko rezimirira dosadašnje rasprave i teze (pojedinih autora) o ovoj temi, kao na primjer: danas živimo od kapitala a ne od kamata; potreba za minimiziranjem entropije; revolucija efikasnosti u potrošnji neobnovljivih i obnovljivih resursa je »nedruželjubiva«; povratne štete treba izbjegavati itd.

U odjeljku *Povijest okoliša* Thomas Kluge i Engelbert Schramm kronološki prikazuju problem odnosa prema vodi u politici. *Jahrbuch Ökologie 1995*, kao i dosadašnji brojevi, predstavlja sumiranje rezultata diskusija o pojedinim temama i aktualiziranje diskusija. On je izvjesni kalendar aktualnosti u socijalnoekološkoj perspektivi. Bilo bi veoma dragocjeno ako bismo sakupili snage i mi u Hrvatskoj i pokrenuli takav interdisciplinarni godišnjak, jer za to postoje ne samo mnogi znanstveni, stručni i politički razlozi i argumenti već i kadrovski potencijali.

Ivan Cifrić

Alan Beattie, Marjorie Gott, Linda Jones, Moyra Sidell (Eds.)

HEALTH AND WELLBEING

MacMillan Press Ltd., London, 1994.

Malobrojne su knjige u području prirodnomedicinskih znanosti, javnog zdravlja ili socijalne medicine koje neposredno povezuju ljudsko zdravlje i bolesti s čovjekovom socijalnom i prirodnom okolinom. Takav je razvoj rezultat dominacije

kliničkog načina mišljenja, koji u medicini dominira punih stotinu godina, svodeći ljudsko zdravlje na biologijsko-kemijsku komponentu. Suvremeni razvoj medicine doveo je, međutim, do rasta napetosti između pristupa koji predstavljaju dvije krajnje točke medicinskih koncepcija. Jednu krajnost predstavlja radikalna genetizacija ljudskih potencijala, svodenje anatomske, fiziološke i biheviornalne konstitucije čovjeka na isključivu uvjetovanost genetskim nasljeđem. Drugu krajnju točku predstavljaju pokušaji da se razvije ekološki model zdravlja. Knjiga *Health and Wellbeing*, kada se radi o povijesnim poredbama, epistemologijskim analizama ili javnozdravstvenim izvješćima, prikuplja argumentaciju koja bi mogla poslužiti postmodernoj reafirmaciji i rekonceptualizaciji ekologijskog modela zdravlja. U knjizi koja pod jednim konceptualnim »krovom« udomljuje brojne autore razvijaju se elementi koji bi mogli predstavljati tekst jedne drugačije povijesti i sadašnjosti medicine. Poglavlja *The Setting for a New Public Health* Johna Ashtona i Howarda Seymoura, *The Changing boundaries of Health* Alana Beattiea, *Resources for a Journey of Hope* Raymonda Williamsa, *Towards a Green and Healthy Future* Davea Geea, imaju za neposredan predmet bavljenja mogućnosti »zelenog« modela zdravlja i njegova odnosa prema drugim medicinskim konceptima (biopatološkim, biografskim, mehanicističkim ...).

Howard Seymour, baveći se razvojem zdravstva u Europi i SAD-u, pokazuje kako je tekao razvoj javnog zdravstva kroz četiri povijesne etape te kako je taj razvoj bio ovisan o promjenama u socijalnoj i prirodnoj okolini. U Europi i Sjevernoj Americi razvoj zdravstvene politike odvija se u četiri različite faze tijekom posljednjih 150 godina. Prvu fazu karakteriziralo je prisilno preseljavanje velikog broja stanovnika sa sela u gradove tijekom agrikulturne revolucije. Taj je proces praćen promjenom ruralne ekologije

ljudskog življenja, koja je razrušena i zamijenjena modelom koji prati industrijsku revoluciju i velike urbane aglomeracije. Promjene socijalne i prirodne okoline dovele su do promijenjenog obrasca patologije, za koji su karakteristične bolesti poput tuberkuloze, kuge, kolere. Odgovor na takvo stanje medicina je našla u zdravstvenom pokretu koji počinje sa National Public Health Actom iz 1848. Posebne zasluge za razvoj pokreta pripadaju E. Chadwicku, pod čijim se utjecajem sve do sedamdesetih godina prošlog stoljeća razvija zdravstveni pokret koji naglasak stavlja na potrebu promjene životne i socijalne okoline koje su glavni uzročnik masovnih oboljenja. Veze ekologijskog mišljenja i pokreta s medicinom u tom su razdoblju veoma snažne, ali pokret traje samo do početka dvadesetog stoljeća. Već krajem devetnaestog stoljeća medicina se okreće prirodnom znanostima i državi kao glavnim partnerima, a pojedincu kao jedinom objektu svoga kliničkog interesa. Velika medicinska otkrića poput Kochovog, Pasteurovog, Kurieve, razvijaju uvjerenje da je moguće pobijediti sve bolesti, da je znanost svemoguća i da socijalna i prirodna okolina ne predstavlja nikakav faktor u etiologiji i tretmanu bolesti. Era prirodnoznanstvene medicine traje punih stotinu godina i, kao što pokazuju Ashton i Seymour u poglavlju *New Setting for a Public Health*, ta bi era trajala sve do danas da narastanje novih patologija poput AIDS-a i različitih vrsta karcinoma nije ponovno ukazalo na povezanost ljudskog zdravlja i bolesti s promjenama u socijalnoj i prirodnoj okolini. Mnogi smatraju da definitivni *revival* socijalno-ekološkog modela zdravlja otpočinje 1974. godine, kada je tadašnji ministar zdravstva Kanade, Marc Lalonde objavio vladin plan naslovljen *New Perspective on the Health of Canadians*. U tom planu, kao i u kasnijim dokumentima Svjetske zdravstvene organizacije, razumijevanje povezanosti zdravlja, ljudskog ponašanja i okoline postaje temeljem za izgradnju no-

vog zdravstvenog sustava koji se ne temelji samo na kliničko-individualističko-patološkom modelu mišljenja.

Je li moguć ekološki model zdravlja?

To pitanje postavlja Alan Beattie u članku *Changing boundaries of Health*. Polazeći od teze da je pristup zdravlju u suvremenoj kulturi Zapada bio snažno povezan s rastom i razvojem znanosti o životu, Batties pokazuje da je izbor različitih pristupa koji su se razvijali u različitim zemljama Zapada objašnjiv različitim epistemološkim modelima. Mehanicistički model, koji stoji u osnovi kliničkog pristupa i humano-ekološki model, koji stoji u osnovi javnozdravstvenog pristupa, osnova su za tumačenja medicine kao racionalne, znanstvene discipline odnosno predracionalne-emocionalne djelatnosti. Iz toga su izvedena i pitanja treba li žarište pozornosti u zdravstvenim istraživanjima predstavljati individua, organizam, organi, bolesti i funkcije ili zajednica, interakcija, komunikacija, okolina? Pristup koji sjedinjuje individualiziranje patologije, organicizam i kliničku usmjerenost Beattie naziva »biopatološki model zdravlja«, dok pristup koji objedinjuje zajednicu, okolinu i komunikaciju Beattie naziva »ekološki model zdravlja«. Koje su karakteristike ekološkog modela? Glavni izvor znanstvene legitimacije tog modela predstavljaju znanja u području humane ekologije, žarište pozornosti usmjereno je na interakciju organizma i okoline, glavni kriterij razvoja je sposobnost prilagođavanja u ponašanju u odnosu na rizike i hazarde, tipična ekspertiza odvija se u okviru epidemiologije, higijene, javnog zdravstva, a vodeći agenti su liječnici u primarnoj zaštiti te pojedinci, pripadnici *health care* i *fitness* pokreta, dakle oni koji sami brinu o svome zdravstvenom stanju. U povijesti su zastupnici ekološkog modela bili pripadnici fabijanskog pokreta, radikalni pluralisti, reformisti. Zbog čega ekologijski model zdravlja dobiva na snazi u dobu pokreta postmoderne? U poglavlju *Resource for a Journey of Hope Ray-*

mond Williams pokazuje da je doba realpolitike, s logikom *force majeure* kao temeljem racionalizacije odluka, doživjelo javni i moralni bankrot. To stanje razočaranja racionalnošću omogućuje novim pokretima, poput mirovnog, ekologijskog i feminističkog, da ostvare vrijednosnu dominaciju. Doba postemocionalne racionalnosti svojom radikalnom dehumanizacijom budi drugačije težnje i omogućuje borbu za integracijom razdvojenih elemenata stvarnosti, u koje se ubraja i predodžba o zdravom sebi, o tijelu kao cjelovitom i povezanom sa socijalnom i prirodnom okolinom. Pravo čovjeka da živi u okolini koja pozitivno utječe na njegovo fizičko i mentalno zdravlje istaknuto je i u Općoj povelji koju su Ujedinjeni narodi objavili 1948 godine. Ta okolina ne bi trebala samo smanjivati bolesti već i povećavati sigurnost, samopouzdanje i dignitet osobe. Okolina bi morala omogućavati pristup čistoj vodi, čistom zraku i zemlji. Unatoč tim zahtjevima, prema podacima WHO, više od milijarde ljudi živi u uvjetima koji su slabiji od preporučenih standarda koje je propisala WHO. Mjerenja uništenja ozonskog omotača pokazuju da posljedice destrukcije prirodne okoline godišnje izazivaju oko milijun slučajeva raka kože i katarakti u svijetu. Povezanost zdravlja planeta na kojem živimo i zdravlja vrste kojoj pripadamo toliko je očigledna da samo fanatični fundamentalisti jednog modela znanstvenog mišljenja, modela koji je sve od Descartesa dominirao znanošću Zapada, mogu ostati slijepi i ne vidjeti snagu veza između neopatologija ljudi i patologije zemlje. Ova će knjiga možda malo pomoći da se liječenjem te znanstvene katarakte, od koje boluje mali broj ljudi velike društvene moći, spriječi obolijevanje velikog broja ljudi koji posjeduju malo društvene moći i nose veliki teret bolesti ovoga svijeta.

Stjepan Orešković